

ÇOLİG Dİ KULTURÊ ZEWAC U VEYVEYİ

Abdulkerim BOR*

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Geliş Tarihi/Received: 10.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted/: 30.06.2022

Atıf: Bor, A. (2022).

“Çolig Dı Kulturê Zewac U Veyveyi”,

Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, 15, 54-72.

DOI: 10.56491/buydd.1128709

Xulasa

Yew kultur ki bêwahar mend, hedi hedi bediliyeno u çend wext dima riyê ‘erdan ra dariyen we. Ina xebat dı armancê ma Çolig dı ‘edetanê zewac u veyveyê Zazayan sêni benu u kamcı yo seramonıyan ra viyerenu, ma waşt biyar çıman ver. Rıdê qedexeyanê tewıran, problemanê elifbaya standart u derheqê Zazaki dı kemiye musnayışê formali ra, ino zıwan u kultur dı eseri nuştekiyi yew mertebeyo zerrwaz dı nêyi. Pey tesirê globalizasyon zi orf u ‘edetê Zazayan ameyi virkerdış u neqıkerdışê ina sermayeya kulturi zi benu çetin.

Xebat dı, hevêr çerçewayê des hebi persan dı ma gêyrayi kulturê zewac u veyveyi Çolig, şıma ri bıdı sınaşnayış. Tiya dı derheqê wext zewac, zerrkotış, qal guretış, keyna remnayış, keyna waştış, qalın bırnayış, nişun runayış, ciyez êrnayış, şewa heneyi, marı bırnayış, rojê veyveyi ser melumat diyenu.

Dıma pêy qısmêk terminolojiyê zewac u veyveyi ma ra çend nımunêyi yew bı yew ameyi izehkerdış. Ino qısmıdı çend hebi terimê zewac u veyveyi, çend hebi zi ritueli veyveyi muhim ameyi nuştış. İni ritueli veyveyi ma, çendêk ca ra ca bediliyayi zi hema cuyê dew u bajaran dı dewom keni. Peyni dı zi ferhengekê merdımati ra behs biyu. Çunki yew zewac dima benateyê hetê keynek u hetê lacêk dı merdımati peyda bena. Tiya dı ma waşt biyayışê ina merdımati dı kam benu çıtayê kam, ma ino terminoloji bımus.

Çekuyi Muhimi: Çolig, zewac, veyve, kultur, ‘usul

* Talebeyê Doktora, Qısimê Zıwan u Edebiyatê Zazaki, Üniversiteya Bingoli, kerim_liva_12@hotmail.com, **orcid:** 0000-0002-9518-7546

Bingöl’de Evlilik ve Düğün Kültürü

Özet

İhmal edilen kültürler yavaş yavaş değişir ve bir süre sonra ortadan kalkar. Bu çalışmada Bingöl’de yaşayan Zazaların evlilik ve düğün adet/geleneği nasıl olmakta ve hangi aşamalardan geçmektedir, bunu gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Çeşitli kısıtlama, standart alfabe sorunu ve Zazaca’nın okullarda formal bir öğretiminin olmayışı gibi nedenlerle; bu dil ve kültüre ait yazılı eserlerin mevcudu arzulanan düzeyde değildir. Küreselleşmenin de etkisiyle Zazaların gelenek ve görenekleri unutulmakta ve yeni nesillere bu kültürel sermaye aktarılamamaktadır.

Çalışmada öncelikle on soru çerçevesinde Bingöl’deki evlilik ve düğün kültürü tanıtılmaya çalışılmıştır. Evlilik zamanı, âşık olma, söz alma, kız kaçırma, kız isteme, başlık parası, nişan, çeyiz, kına gecesi, nikâh kıyma ve düğün gecesi gibi konular hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

Daha sonra evlilik ve düğün terminolojisiyle ilgili bazı sözcükler açıklanarak izah edilmeye çalışılmıştır. Evlilik kültürüyle ilgili bazı önemli terimler ve düğün esnasında yepilâgelen bazı ritüeller açıklanmıştır. Bu âdetler yer yer değişse de halen köy ve kent yaşamında varlığını sürdürmektedir. Son olarak ise akrabalık sözlüğü/terminolojisi listelenmiştir. Çünkü evlilik sonrası kız tarafı ve erkek tarafı arasında bir akrabalık ilişkisi oluşmaktadır. Burada amaç oluşan bu akrabalık ilişkisiyle meydana gelen terminolojiyi kavramaktır.

Anahtar Sözcükler: Bingöl, evlilik, düğün, kültür, gelenek

Marriage and Wedding Culture in Bingöl

Abstract

Neglected cultures gradually change and disappear after a while. In this study, it is aimed to reveal how the marriage and wedding customs/traditions of Zazas living in Bingöl are and what stages they go through. Due to various restrictions, the standard alphabet problem and the lack of formal teaching of Zazaki in schools; The availability of written works belonging to this language and culture is not at the desired level. With the effect of globalization, the traditions and customs of the Zazas are forgotten and this cultural capital cannot be transferred to the new generations.

In the study, first of all, marriage and wedding culture in Bingöl was tried to be introduced within the framework of ten questions. Explanatory information was given on subjects such as marriage time, falling in love, taking the promise, kidnap the girl, want a girl, bride price, engagement, dowry, henna night, wedding ceremony and wedding night

Later, some words related to marriage and wedding terminology were explained and tried to be explained. Some important terms related to marriage culture and some rituals that are practiced during the wedding are explained. Although these customs have changed from place to place, they still exist in rural and urban life. Finally, kinship terminology has been mentioned. Because after marriage, there is a kinship relationship between the girl's side and the boy's side. The aim here is to grasp the terminology that occurs with this kinship relationship.

Keywords: Bingöl, marriage, wedding, culture, custom

DESTPÊK

Tayê ‘edet, tore u ‘usuli ma esti, biyayış ra hettani inkê ca ra ca bediliyayi u xu hewılneyi hettani mı roj. Ini ‘edeti pirikan u pilani ma ra mēndi u amēy hettani eyro. Mıletê Zazayan/Dımıliyan miyan dı cayê ‘edet u toreyan zaf muhim o. Her çiqas bajar ra bajar bediliyayi zi, tesirê yını inkê zi dewom kenu. Tiya dı zi ma waşt zewac u veyveyanê Zazayan ê Çoligi bide sınaşnayış. Feqet Çolig dı ‘edete veyve u zewac seri tesirê din u şeri‘at zi zaf giran o. Weharê veyveyi egleb goreyê usulanê dini hereket keni. Helbet veyvı ra veyvı zi ferq estu.

Tayi merdımın gueri İslamiyet dı musiki heram o, ayê ra mı merdımı veyvê xu dı def u zel nēcenēni. Tayi merdımın zi gueri cini u camiyêrd namehremi, o rıde ra cini nēamēni cayê govendê camerdan u yew binan dı govend nēkerdēni, destê yew binan nēkotēni. Cayê ciniyan u camerdan ciya ciya bēni.

Ziya Gökalp yew eserê xu dı vano “Zazayi hetê Edebiyatê Şari ra feqir i, Kurmancan miyan de zi Edebiyatê Şari zaf zengin o”.¹ Gökalp ina rez dı fikr xu vato, feqet mı fikr dı neheqi esta. Çunki Zazayi orf, ‘edet, kultur u edebiyat dı goreyê xu yew mıletta dewlemend a. Ma eşkēni vajı Edebiyatê Şari Zazayan hetê vıstanikan, kılaman-lawıkan, meselan, vateyê verinan dı dewlemend o. Feqet mıletê Zazayan dı ridê coğrafı, tarixi u siyasi sebeban ra nuştış çini bı ayê ra mı letê edebiyat zi fek ra fek ame, xu rasnê hettani mı roj. Inê ra ma eşkēni vajı Edebiyatê Fekki (sözlü edebiyat) dı hefizyê mıletê ma zaf qayım o. Pa inanı wa roman u helbest dı waziyetê edebiyatê Zazayan şednayı niyu. Labele mı serranê peyinan dı helbest u romanın zi ser gelêk xebat u kitab zi amey nuştış. Kurmanc, hetê nıfus ra zêd i u edebiyatê Kurmancki dı wexto verin ra gelêk eseri nuştıyê mendi. Ini sebeban ra edebiyatê Kurmancan, edebiyatê Zazayan gueri qısmêk dewlemend o u aver şıyo.

Ma helagi derheqê lawıkan/deyiran Zazayan ser qısey bıkerı, gereka ma zewac u veyveyê yını ra zi behs bıkerı. Çunki lawık, kılam u deyirê zıwanê Zazaki, ziyedi ra nişan u veyve dı yeni vatış. Hunermendi mı rojan dı lawıkani xu vani, cini u comiyêrd, meymanê veyveyi pêy mı lawıkan govend kaykeni. Yan zi merdimê ki deyiran u lawıkan weş zoneni, piyorê meymanın ra vêr vateni u govendger i binan zi fekê yın ra guretin, dıma dıla/tekrar kerdini. Inı qeydı der u ciran, dor u nêr bēni şa u veyvı ra zewq/keyf gurêtin.

Çerçewayê çend persan dı ma ‘edet u toreyê zewac Zazayan-Kırdan bıdı sınaşnayış;

1. Goreyê ‘edet u toreyê Zazayan wextê zewac keyna u lacekan kêyi yo?
2. Keynek vinayış u qal guretiş sēni benu?
3. Remnayışê keyna (cini) dı mesele sēni bena weşi?

¹Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1992, s. 27

- 4.Cini (keyna) sêni yena waştış?
- 5.Qalın bınayış (heqê şit) çmê yo?
- 6.Nişumı dı çıta niyenu ru?
- 7.Ciyez (cêz) êrnayış u ciyez ravıstış sêni benu?
- 8.Şewê heni dı se kêni?
- 9.Roj veyveyi (dawet) sêni viyerenu?
- 10.Terminolojiyê zewac-veyveyi ma dı çı çeku esti?

1. Kulturê Zazayan Dı Wexti Zewac

Zazayan miyan dı keye (aile) zaf muhim o. Inê ra wext keynek u lacekan ame zewaci; babi u dadi mi qıjan, qayili xortani xu bızewicn, wazifê xu biyar ca u muradê qıjani xu bıvini. Vatê pilan, pirikanê ma guerı wextê zewaci xortan çaryes-puncyes (14-15) o. Lacek yan zi keynek biamên 14-15 serrı, wurıstış u runıstışê yın bedıliyêni, gureyê keyi kerdên, xel -xereketê qıjti caverdên. Yani lacek bini xortê zewac, keynek zi bini keyneyê zewac. Feqet ma nêşkeni vajı wextê zewac illa çaryes yan zi puncyes o. Guerê waziyetê lacek u keynek, zewaci yın rêy rêy ro, rêy rêy zi erêy bini. Mesela dadi u babi keynek bımerdêni se dor u ner ê yê gêreni keynek ro bızewicn, yê bêwahari ra bıxelisn u waharê yew keye kerı. Xortıg dadiyê yı bımerdên yan zi yew nêweşıya giran bıguretên zewacê lacêk kowtin verni u lacek ro zewicnêni. Çunki ciniyê lacêki (veyv) hem mıqatê vısturiyê xu beni hem zi kar u gurê keyi kerdeni. Tayi lacekan rıdê leşkeri/eskerayi ra zewacê xu eştin peyni u badi leşkeri zewicyêni. Xortı ki leşkeri dıma zewicyeni qert hesibyêni, keyna zi bıbên vist serrı kıyedmendı hesibyêna. Ma eşkêni vacı Çolig dı serrê zewaci normal, ho benatê 14 u 20 serran dı.

“İna mıntıqa dı keynêk vaci ma qayil bızewij u in vatê xu biyari fek, şar het dı qetiyyen hol nêsen u ‘eyb hesibyen. Derheqê zewac dı heqê qerar dayış keynan dı qısmen estu. Keynêk nêşkêni vaci ma qayil filan lacêk dı bızewij. Feqet yew lacek tı ra vaj ez qayila tu dı bızewij, mı wext dı keyna eşkena qewil bıkir niyuz qewil nêkir. İni heqê keynek estu. Yew keyna vacı ez qayila bızewij, şari yê şeqıznen u pêy kay kenu. Feqet tayê dewan dı keynêk berran pita racınêni, pêy mı xerekêt xu vani, wext zewacê mı ameyo. Hun cı piyorê dewan dı keynêk waştış zewacê xu pêy fek tıver nêdani. İni usul piyorê dewan dı inawu...Yew xortıg biyer wextê zewac u bıgêr in niyêti xu biyar dadi-babi xu vir, çend metodan şuxulnenu. İni metodan ra en vilanayı (yaygın) ino ki dadi-babi xu ra timo tim behsê şiyayış ğurbêti kenu. Ta ye cayan dı bıneına xereketi xususi kuweni ma çım. Çankırı dı xort qunderê dadiyê xu verniyê berr dı mıx kenu, geyrenu ameyış wexti zewaci xu biyar dadiyê xu vir. Wext verin dı inı ‘edêti ina mıntıqa dı şuxulyêni feqet inkê zaf nêseni.”²

²Y. Cemalettin Çopuroğlu, “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, sayı: 2, Elazığ, 2000, s. 167-168

Xortiq zewicya benu sermunê keyi, miyan cem'at dı hurmet vinenu. Çend serrı benu wa bıwu hini qij nêhesibyenu, qıymet genu. Ciniya zewıcnayı zi hini bena waharê keyi u vatê camiyêrdi xu kena.

Serranê verinan dı keynek u lacêk bıamên wextê zewac, dadi u babi waştin yın bızewicn u tornani xu biyer xu vırar. Feqet inı serranı peyinan dı ridê faqtorê iqtisadi u sosyalan ra lacêk u keynêki binêna erêy serran dı zewicyêni.

1.1. Zêrr Kotış u Keynek Vinayış

Keynek u lacek amêy wexti zewac se, geyrêni xu ri yew waştı vini u xu yını çım finı. Vatış awo ki xortan hewayê zewac waştışê xu deyni tever. Çolig dı wexto lacek bıamen çaxê zewaci dadiyê xu inı waziyet ra xeberdar kerdni. Helbet lacek zêr bıkotên dedkêyna yan zi xalkêyna yê xu gurêyı zaf rihet bêni. Yani lacek u keynek merdımê, ciranê yewbinan bıbêni se, yan zi yega, keber u bostanê yın yewbinan ra nızdi bıbêni, keynek u lacêk yewbinan hol sınaşnêyn, nımtiki ra pêy qasudu yew binan rı xeber şawıtın u bajyê zi qerarê xu deyni.

Yew yew keynek u lacek zi nişan- veyvê merdımânê xu dı yewbinan vineyni u zêrr kotin cı. Rojê veyvan dı xortan xu xemılne, gıjiki xu şonı kerdini u kıncani rından deyni xu ra, govend kerdini yan zi nat a wet a şini amêni geyrêni xu ri yew waştı vini. Dıma pêy xu ri yew waştı dı u zêrr kot cı se derheqê yewbinan dı melumat deyni ariye. Tayın zi şeniki ra yew binan sınaşneyni.

Wırdi hemın qalê xu yew bıkerdên u qerar bıdên zewac se, lacêk babi u dadiyê xu ra inı mewzu kerdini a u yın ra vatin ez keynê fılankeşi wazena. O wext lazım kerdêni dadi, way yan zi yew qasudê lacêk bışini keynek bıdini. Keyi lacêk keynek bışınaşnêyn, o wext lızum nêkerdên şiyêr keynek vini. Wextog keyi yan zi merdımânê lacêk, keynek u kêyi keynek nêşınaşnêyn gon yew qasud bışawıtên keyi keynek. Qasud yew çi ma'ney kerdin u şini keyi keynek, keynek nezdi ra dini u derheqê yê dı (wırıştış, runıştış, qal kerdış, kar-gurı kerdış yê ra bıgiri hettani çi ser) melumat deyni ariye. Inı melumat dıma dadi u babi lacêk, derheqê keynek dı qerarê xu deyni.

Yew qeydeyo binı dı lacek yew rojı munasib dı xeber deynı waştıyê xu u ardeni keyi wayê xu yan zi merdımânê xu, dadi u merdımânê lacêk, keyna pêy çımanê xu vinêni u tedı qıssê kerdini, yê nızdi ra sınaşnêyni.

1.2. Qal Guretiş

Dadi u babi lacêk zi keynek begon u qewıl bıkerdêni piyorê tedarikê xu dini, o yew qasud şawıtın keyê keynek. Bêxeber ço nêşini vêri beri cini. Eg yew binan bışınaşnêyn, bışên u bıamên keyi yewbinan o wext gurêyi yın bıneña rehet bı. Qasud şini keyê keynek ra vatin: Ma wazêni şıma dı merdımati bıker. Uca dı niyetê qasud beni eşkıra. Zewna zi qasud derheqê keyi, kar u gureyê laceki ser melumat deyni yını. Hetê keyna wextog qasud reyı kerdini, tı ra vatin: Dê ma merdımânê xu dı zi qıssêy bıkerı, ma xeber dani şıma. Qasud zonayı u aqıl inı qalkerdiş ra pêy niyetê keyi keynek feğm kerdini. Çend rojan dıma qasud honêy şini keyê keynek. Pılanê keyê

keynek eg bîwaştên keynê xu bîdî, tî ra vatin: “- Ê, eg Huma vaj ê ma zi qayili şıma dî merdımati bikerî” u yew cewabo weş deyni qasud. Derheqê lacêk dî çi ko mereq kerdını qasud ra çend su‘al perseni. Inı qerar ra qasud zaf bêni şa. Babi u dadi keynek, eg nêwaştini keynê xu bîdî o wext yew çi me‘nı kerdini u vatin:

-keynê ma hema qıja, yan zi

-keynê ma zewac nêwazena, niyuz

-way u birayê yê pili esti, hema ‘ezew e yan zi

-çew çiniyo kar u gureyê keyê ma bikerî, keynê ma destegirê ma wa.

Sêy inan yan zi zewna yew çi vatini. Heti keynek wexto ki keynê xu nedêni zi qasud zaf nêşikıtın, qedr u qıymet dêyni cı.

Feqet rêy rêy zi keynek zaf zêrr bıkwotên lacêk u dadi-babi keynek, yê waştıyê yê nêdeyni se keynek u lacek, benatê xu dî qerar deyni u yewbinan dî remêni.

1.3. Keyna (Cini) Remnayış

Eg lacek u keynek zêrr bıkotên yewbinan u yewbinan bîwazi, feqet hetî keyê keynek lacek qewıl mêkiri u keynê xu, yı medi, o wext lacêk zi keyna remnêni. “*Kurdan mîyan de cini remnayış ‘eyb niyo, lakim gerek riza keyneke bibo, bêriza aye nêbeno. Eger laj u keyna yewbin biwazê, may u piyê keyneke aye nêdê laceki, ay waxt lajek keyneke remneno.*”³ Zazayan miyan dî cini remnayış sêy yew ‘edet yenu qebulkerdış u çew yını ra pers, vani: “ını ‘edet pêxemberan ra ma ri mendu”. Inı rıdî ra kulturi ma dî yew lacek yew keynek biremi, miyan milletê ma dî inı gurı ‘eyb nêhesıbyenu.

“*Tayî cayan dî remnayış keyna ser ‘edeti tewirêk esti. Babi lacêk kê gı keyna mewaz, lacek gêren derheqê waştış keyna dî zuwar bîdî babi xu u yı iqna bikerî. Hem zi hetê keyi keyna zi tengoni dî verd. Lacekiğ nêşka keyna biremn, herındê keyna dî çit yan zi desmalê yê remneni. Inı ‘edet gueri; lacek çit-desmalê keyna biremn, asıg keyna remnawa. Benatî dî yew ferq çiniyu. Babi lacêk teng dî munenu u şını keyna wazenu. Welhasıl lacek nêşka keyna biremn zêwna çarı cırı nêmonenu, şını desmalê yê, çitê yê remneno. Bajyê zi pili-extiyari dew kuwêni bête, qalın birnêni u keyna wazêni...Herındê keyna dî çit-desmal remnayış bacarê Hekari dî yenu çımanı ver.*”⁴

Kêy gı lacek keyna (cini) biremnên, berdini keyi yew merdımê xu namdar u qale yı perikerdı. Wahari a keyi lacek u keyna pawêni, hettanê ki ina dawa biyer safikerdış. Çunki tore u aristokrasiyê Zazayan-Kırdan dî yew merdım xu bîştên pêy beri yew zat, gerika o zat, a merdımı bıpaw u dawa çı bena bıwo zey dawê xu qebul keno, geyreno benatê dî hetan dî mesla helbıkır, wird hetan zi biyar piya, aştı vıraz. Halkerdışê a dawa zêy namus u şeref muhim a.

³Mela Mehmudê Bazidi, *Adet u Rusumatnameyê Ekradiye*, Weşanxaneyê Lis, Diyarbekir, Tirmeh 2010, r.54

⁴Çopuroğlu, e.n.v, r.171

Bajyê wahari a keyi; babi, xal yan zi apê lacêk u yew mela niyuz şêx amên piyaser, benatê xu dı mişori, istişarı kerdini u şini keyi keynek, mesla bestin weşi ser.

1.4. Keyna (Cini) Waştış u Qalın Bırnayış

Hetê keynek bıwaştên hetê lacek dı merdımati bıkerı, o wext yew niyuz dı heftê dıma babi lacêk pêy çend merdımânê xu u yew zi mela yan zi şêx xu dı tedı berdini, şini cini waştin. Merdımo ki şını cini wazeno, şari miyan dı amên sınaşnayış u miyan cema‘at dı qalê yın zi perı kêrdini. Hetê cini zi vendeyni çend merdımânê xu u per bini dı zi tedarikê xu vineyni, keyı xu kerdini pak.

Hetê lacêk şini keyê keynek u yewbinan persêni, dıma nat-wet ra qal-qısê kerdini. Hetê keynek zonêni ehnı merdımi çı semedı ra amey keyi yını; feqet xu deyni nêzuni. Çend wext dıma babi lacêk yan zi şêx u mela kowtin qal, vatin: “- Ma wazeni şıma dı merdımati bıkerı. Eg şıma zi rıza bıdı se, pêy emir Homay u pêy qewlê Resulullay ma wazêni keynê şıma laci xu ri bıwaz.” Guerê ‘edet u eşnawitan, zafın ra feki hetê lacek ra inı rêz ameni vatış, feqet ma nêşkêni vacı illa mı qeydı benu.

Hetê keynek ra cewab zi pirık (kalık) niyuz babi keynek deyni. Eg pirıki keynek ho goni, zafın ra qerar yı deyni; çunki toreyê ma dı pirık (kalık) ho goni se qerar ho yı destı dı, babi keynek qal nêkerdini. Eg hetê keynek zi bıwaştên keynê xu bıdı, o wext vatin: “- Madem şıma ehend koti zehmet u amêy seri cılê ma, ma zi wazêni şıma dı merdımati bıkerı u Homa vaj “e” ma keynê xu dani şıma.” Ina sot dıma cem‘at Fatiha wendini.

Cini waştış ra pêy, cem‘ati hetê lacêk qal ardini qalın waştış ser u vatin: “- Şıma ma ra çıta wazêni? Ma barê xu bızoni.” Zazayan miyan dı qalın waştış u dayış, sêy yew ‘edet ameyo qebulkerdiş. Miqtarê qalın belukerdiş zaf çetın bı. Dıma hetê keynek çıqas qalın bıwaştên miqtarê yı vatin. Çı semed ra mı qalın wazêni, a zi izeh kerdini. Eg dadiyê keynek bıwaştên keynê xu ri zaf ciyez bıkir yan zi hetê keynek feqir bıdı u nêşkêni idarê keyi xu bıkeri, o wext qalın bıwazêni zaf waştini. Keynek yew keye wo pil ra bıamên niyuz idarê keyi yın hol bıbêni o wext qalın bıwazêni kêm waştin. Babi keyna hetı lacêk ra zaf qalın bıwaştên, hetı lacêk zi waştını miqtarê qalın bıwazêni kêm bıkerı. Rêy rêy zi cem‘at ra xatırê yew merdim ser miqtarê qalın ardın war. Rêy rêy zi dadi u babi keynek nêwaştını zomay xu bıdı tenguni, ayê ra ya qalın nêgurêtin yan zi çı ko sembolik guretin.

Eg lacek u keynek merdıme yewbinanê nızdı bıbên (xalza-xalkeyna/ deza-dedkeyna) hetê keynek zaf dehwêy qalın nêkerdın u yew çıko şenık miqtar dı qalın waştin. Quwwetê lacêk bıbêni, şew gı qalın bıryenu a şew qalınê xu deyni; feqet quwwetê lacêk çınye bı, o wext şini yega, dıwar, malê xu ruetını yan zi yew merdımi xu ra miqtarê qalın deyn kerdin u qalın xu dêyni. Rêy rêy zi hetê keynek qebul bıkerdên herındê peran dı bız, ga, monga, yega, keber, tıfing usi. niyuz zewna çı deyni cı.⁵

⁵ Qısêkerdiş: Gürcü Bayar, dewê Çolig Şirnan (Sudüğünü/Sancak) ra wa, ciniyê keyi ya, wendiş-nuştış nêzona, serrê yê: 55

Kulturê ma dı zewacê deza-dedkeyna, xalza-xalkeyna zaf êseni. Inı ‘usul zewna ‘eşiretan dı zi esto. “...Benatê Malatya u Sewas tı cuyayi macir ‘eşiretê Dirican ser vıraştı yew cıgêrayış gueri, hettanı deza nêwazı dedkeyna nêşkena yew gërib dı bızewiji.”⁶

Yew eserê Kaşgarlı Mahmud dı zi çekuyê qalın inı qeydı viyerenu:

“kalınğ berse kız alır,

kerek bolsa kız alır:

çehiz veren kız alır,

gerekli olan bahalı alır,

bir adam çehiz verirse

gelini kız oğlan kız alır”⁷

Meslê qalın safi bîbêni, wird hetan bênatê xu dı roji nişuni belu kerdini, gurê xu ardin weşi ser u şirinê qalınbırnayış werdini, qehwe niyuz şerbetê xu şimitin, dıma pey zi bîni vıla.

1.5. Nişun Runayış

Meseleyê nişuni hina asan bîbi. Çunki nişan ageyrayni keyeyê laceki. A wext yew nişano normal ya panc hebi zerdê wirdêki (altunê yuzligi), yan zi dı-hirê hebi zerdê xışni (altunê binligi) bi. İnan ra teber yew helqa (helqaya gişti), yew cıtey goşaran u yew ingiştiri zi, nişanı miyan dı bî. Hini nişanı ser o yew seremoniya xususi nêvıraştini.⁸

Ini serran peyinan dı ‘edetê nişuni bînyê bediliyêyi. İnkêy yew nişanı normal dı ekseriyeten çahar-punc hebi bazın (her yew hiris yan zi çowras grem) u yew set (goşarê, giştunı/helqa, qolye) zomay ra yenu waştış. Quwwetê zoma ho ca dı u eşkeni idarê xu bıkerı, rêy rêy tı ra heşt-new hebi bazın zi yeni waştış. Wextê verinan dı hetê keynek zoma ri giştunı (helqa) nêrineyn, feqet inkê keynek zoma rı, zoma zı keynek rı giştunı ernenu.

Wextog hetê keyi keynek nişanı eşt, hetê laceki ra çita ki gureto, gerıka pêyser bıdı cı. Feqet hetê keyi lacêk wexto ki nişanı eşt, çiko ki semedê veyv gureto pêyser nêwazêni.⁹ Orf u toreyê ma dı inı waziyet kowtış hol nêhesibyeno.

1.6. Cıyez (cêz) Êrnayış u Cıyez Ravıstış

Çi kî semedî veyv (cini) yenu êrnayış u hedrı kerdış, ma tı ra vani cıyez. Cıyez hedrı kerdış barê hetê keynek dı bî. Cıyêzi keyna zafın ra qalın gı zoma ra ameni guretış, pêy a qalın amêni êrnayış. Yew armancê qalın guretış zı inı bî. Wexto vêrin, Çolig dı yew keyna biamên 10-12 serran, hını hêdi hêdi hedre cıyez xu kerdini. (Inı dem/derax dı dewanê bajarê ma dı wendişxanê

⁶ Ali Güler, “Cumhuriyet Öncesinde Aşiret Aileleri” *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C. I, Ankara, 1992, s. 167.

⁷ Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügat-it Türk* (Haz. B. Atalay), C. III., s. 371

⁸ J.İhsan Espar, Tani estaniki u deyrê ma, *Weşanxaneyê Vateyi*, Payiz, İstanbul 2004, r.22

⁹ <http://www.angelfire.com/country/cemisgezcek/culture/tradition/marriage.html>

zaf çini bi u milletê ma ra zaf kesi, qayil nêbi keynan xu bîşawi wendîşxanan). Dadiyê keynan zi, keynanê xu musnêni, teşwiq kerdini tentenî u neqîş viraştîş. Keynan ciyêz xu ri papîk, çit, luaçik, lif, secde, puç, murêy usi. çî viraştin, neqîşnên u xemîlnên. Keyna ki nêşkêni neqîş bikerî embazan xu ra luemî kerdini.

Hacetê bini zi suk (çarşı) ra amêni êrnayîş. Keyna şini purt guretin u pêy lehêf, balîşna, doşek usi. kerdin de. Qêy piraguretiş xu ri, fistun u çarşef guretin.

Semêdi luzumiyê keyi perde, şımık/terlig, saplik, mêsın, sabun, sini, tebax, çetal, koçik, şuşê çay/awk, xali, yolluğ usi. qep-qecax zı suk dı amêni êrnayîş. Keynek bîraran yan zi wayan zoma ri zi işlig, fondoli, şalvar-şapık, fistun, puç niyuz zewna çî guretin.¹⁰

Inkêy lazımat ciyêz bediliyêyi, feqet keynê ki esti, hema ra zi qêy ciyêz xu ri tentenî u neqîş vırazêni.

Çıqas ciyêz keyna gı hedrı biyu, semedê vinayîş merdımın u ciranan zomay, seri ‘erd dı ra vısnêni (teşhir kênî). Ma in ‘edet ra vani ciyez ravıstîş. Feqet in ‘edet zi bediliyeyo. Inkêy hetê zoma zı semêd vıakerdiş der u ciranê xu ciyez kenu hedrı.

1.7. Şewê Heni

Rojê peymê veyveyi, yani yew şewa verê hewilnayîşê veyveke, xwendî şonê destanê veyveke hene kenê u eyni şew qismêk zi destê zamayi hene kenê. Şewa ke veyvek u zama hena beno, ay şewe ra vanê *şewa heni*. Şewa ke veyveke hene kenê, xelate zi pa bena. Wextê henekerdişî, tayê deyiri xas ê ay şewe, zama u veyveke sero vajyenê.¹¹

“Şewa heni zi keyê keyneki dı beno. Merdimanê veyeki verê veyeki zaf weş xemilnayni, cilê ya yê tewr weşi pira dayni, hene elawitini u des-duyes gudiki viraştini. Ehendey zi mumi gudikandê heni ro cenayni u hergu gudika henide kerdini yew nalmiki. Wexto ki cenî pêru ameyni pêser, veyeki ardini wertedê wedi dı yew kursi ser o roşanayni. Mumê xwi pa nayni, çend cenıyan nalmikiyê ki mumi te de bi, girewtini u nor u dorey veyeki ro şini-ameyni. Deyiri kerdini u govendi girewtini. Cenıyanê binan zi hetani ki mumi biveşayni u bıqedıyayni govendi girewtini. Ay beyntar dı çend cenıyan dest u lingê veyeki hene kerdini.”¹²

Wextê henekerdişî dı tayê lawik u deyiri gı derheqê şewê heni ser amêyi vatîş, zoma u veyv sero vajiyêni. ‘Usulê ca ardîşê ‘edetê şewê heni dormalê Çolig, Piran u Xarpêt dı monêni yew binan.

1.8. Marı (Mare) Bırnayîş

Marı bırnayîş ‘edet u toreyê zewacê Zazayan dı çî ko zaf muhim o. Hetta ma eşkêni vacı en muhim o. Çolig dı zoma u veyv verniye yew mela u dı şahadun dı, ina qaideyê şeri‘at nêari ca, zewac nêbenu.

¹⁰ Qısêkerdiş: Saime Bor, dewê Çolig Wısfun (Aşağı Akpınar) ra wa, cinıyê keyi ya, wendîş-nuştiş nêzona, serrê yê: 60

¹¹ Seid Veroj, [Terminolojiya Waştîşê Cini u Veyve](http://www.kovarabir.com/tag/kird/), Kovarabir, (<http://www.kovarabir.com/tag/kird/>)

¹² Espar, e.n.v, r. 27

Tore u ‘edeti ma Zazayan dı marê veyv u zomay muheqeq vêri şewê zifaf yenu bîrnayış. Inı wecibê şeri‘at gerekê verniyê şewê zifaf dı biyer ca. Zuma u veyv verniyê yew mela u dı şahadun dı, wırdi destani xu keyni a u gıştê destê xu ya raşt (gışta qalın) keyni derg u ani piya. Dıma pêy hirı gering sund wuneni. Zoma sund xu dı hirı gering vanu: verniyê Homay u ini şahadun dı, mı ma keynek (namê yê vanı) guret marê xu u mı xu ri cini qewıl kerd”.

Keynek zi inı qeydı u ‘usul dı sund wunena. Marı, nişunê keynek ser yenu bîrnayış. Çi kî sera marı yenu bîrnayış malê keynek o, çew nêşken o biye rızê yê tıra biyerı.

Zaf reyan dı zoma u veyv ma seramoni dı niyêni yew ca. Herındê xu dı yew wekil tayin kênı u o wekil herındê yını dı marı bîrnenu. ‘Edeton ma dı veyv zafın ra wekiltiyê xu dana babi, ap/ded, xal yan zi yew merdimê xu yo nızdi.

1.9. Rojê Veyveyi (Dawet)

Kultur, musiki u sosyolojiyê ma dı herındê veyve, zaf muhim o. Lawık, deyiri yan zi kılâmê ma, inı roj dı fek ra fek yeni vatış u viri ma dı moneni. Inı ‘usul ser deyiri u lawiki ma, xu rasnêyi hettani inı roj.

*“Eger yew halêko zaf nêbîyaye çinî bo, veyveyê Kırdan bêveng u bêmuzik nêbenê; muheqeq yew deyirbaz u dengbêj, saz u tembur, niqre u zirna yan zi luli u erbane esti.”*¹³ Sanatkar, deyirbaz yan zi dengbêji ma; roji veyveyi dı lawikani (deyir) xu en weşan Zazaki niyuz Kurmanci vani u pêy govend kay keni.

Hetê zomay u veyv rojê veyveyi ser (veyve kamı roj kênı) amêni piyaser u qerarê xu deyni. Feqet rojê tarixê veyve ser guerê tedarikê xu, qala peyin hetê zomay vatini. Nızdiyê tarixê roj veyveyi dı yew merdimê zomay yan zi veyv bimerdên, yew qeza bikerdên niyuz yew nıweşiya girun bıguretên, veyve nêniyeni ru u roj veyveyi tepî eştin. Çolig dı ‘edetanê ma gueri eg yew merdım bimerdên, cınazê yı dıma gerika çoras roj bıviyertêni. Badê inı çoras rojan dıma veyvi niyeni ru. Rêy rêy zi rojê veyveyi dı o mıntıqadı taziye yew der u ciran bıbêni, wahari veyveyi yew xesasiyet nêyni ru, veyve dı def u zel nêcenêyni.

Hetê zomay u veyv, verê rojê veyveyi vendêni merdımın u ciranane xu u yın da‘wet keni veyve. Pa inê wa merdım u ciran yını gı hêy bajarın binan dı cuyêni u uca dı xebitiyêni, xeber dani yın zi u da‘wet keni veyve. Yani hesabê merdımın xu yê tebêr zi kerdini. Inı rıdı ra Çolig dı veyve zafın ra rojê şemi yan zi rojê kiri dı niyeni ru.

Rojê veyveyi peyin dı babi zomay (wahari veyveyi) hevêr guerê kultur u ‘edetani ma vendêni merdımın u ciranani xu, badê nimroj yew molid (mewlud) danı wendiş. Molidan yew mela yan zi şêx vengweş wunenu. Wahari veyveyi badê molid dıma wer danu meymanani u merdımıni

¹³Seid Verroj, e.n.v

xu. Inı wer, sêy yew ziyafetêk o u bereketê veyveyi mojnenu ra. Tewranê weran dı qıbê/mitfaxê ma hira ya. Kulturê ma dı ini weri yeni potış; sorina pelın, sorinê adir, mastıwa, kufte, pilaw, dolmey, xulyerik, eşkeni, qılç, luel (lol), qavurma, şilkin, şuwarbê mercu, nehê, faslê awin, şuwarbê germ, kelli uab. Vıraştış u hedrikerdışê ini weran dı cini gelêk zehmet vinêni. Ini weri pêy çita vırazyêni ma çend heban bı dı sınaşnayış:

sorina pelın: pêy nunê toq, mast, sir, ron dıwar vırazyena

sorinê adir: pêy nun patile (benu wırdı), mast, sir, ron dıwar vırazyena

mastıwa: pêy rız, mast, ron dıwar vırazyena

Şilkin: Pêy nani toq (benu wırdı), aqıt, ron dıwar vırazyenu

kuftê: pêy ardu, birğul, qıyma, pıyanz, beharat, salçe, ron vırazyêni

xulyerik: pêy mir, mast, sir, birğul, ron vırazyêni

eşkeni: pêy nani wışk, pıyanz, salçı, ron, qıyma, beharat vırazyenu

qılç: pêy turaq, pıyanz, ron, meydanoz (seri tendur yan zi toq dı vırazyêni)

luel (lol): pêy turaq, pıyanz, ron, meydanoz zerê soba dı vırazyena

qawurma: pêy goşt, ron dıwar, pıyanz vırazyena.¹⁴

Inı molid hem sêy yew wecibê din o, hem zi meqset meymani yeni veyve, wa weri xu bıweri u veyşan nêmoni. Yew merdım gı veyşan bışiyên keye xu, miyan cemat dı bêni qal qısawet. Waharê veyveyi zi inı weziyet ra bêrehet beno. Veyveyan dıma molid dayış, toreyanê ma miyan dı yew ‘usul o verin o u molid, nızdê piyorê veyveyanê ma dı yenu wendış.

Wextê verinan dı (misal 25 serr cuwaver) wahari veyveyi baxçe xu dı yan zi miyanê mehla dı yew cêko duz dı veyve nêyni ru. Cayê veyveyi kerdini duz, awk şêyni purı, qêy runıştışê meymanan, tayi kursi-sendalê zi dormalê cayê veyveyi dı nêyni ru. Semedê tari biyayışê hewayi, çend hebi çıla zi bestini yew qablo u kaş kerdini miyanê veyveyi. Inı ‘edet bajar ma dı hema ra zi dewom kenu. Feqet inı serrani peyinan dı zafı merdımı qayili eywonê veyveyi dı (dügün salonu) veyveyê xu bıkeri. Labelê ma eşkêni vacı veyve ra veyve ferq estu, yew standartizasyon çiniyu.

Veyveyê ma kamca benu wa bıwu (ha baxçe, ha mehla ha zi eywonê veyveyi) def kotış u zel cenayış gurê aşıkan o. Waharê veyveyi, yew-dı roj vêri veyveyi xeber danı aşıkan u anı veyve. Aşiki kê gı def u zel bicêni, cayê veyveyi hêdi hêdi benu qelabalıx u şarê veyveyi dest pêyken o govend. Govend dı, govendgeran ser çendi perê biyeri eştış niyuz fekanayış, barê aşıkan bi u yımı deyni ariye. Aşikanê Çolig, lawıkanê Zazaki zoneyni, veyveyan dı goreyê ritm u aheng inı lawıkan pey def u zel vatini.

¹⁴ Qısêkerdış: Gürcü Bayar, b.d

Wexto ki aşıkan def u zel cenêyn; şarê veyveyi zi govend, delilo, gırani, yewling, diling uab. key kerdini. Inı dor dı deyirbaz destpêykerdini deyiranê govend u govendger (govendgrewtox) zi pêy mi deyiran govend nêyni ru, cayê veyveyi bini şa. Ma veyveyan dı zafin ra lawıkan-deyiran zıwanê xu dı (Zazaki) vani, feqet Zazaki dıma deyirê Kurmanci zi vajiyêni.

A merdım ki deyiran (lawıkan/kılaman) vanu, inan ra vani deyirbaz. A merdım ki govend gêni, inan ra zi vani govendger niyuz govendgrewtox. A merdım ki serê govend dı kay kenu, inan ra zi vani sergovend.

Rêy rêy zi şarê veyveyi def u zel teriknêyn. Deyirbaz, dengbêj yan zi merdım gı deyiranê weşan zoni, piyori ra veri destpêyk vatış kerdini, a binan zı, yı dıma dıla kerdini. Inı qeydı veyve binêna bini weş. Zoma zı bıkotên miyan govend, vengê govendgeran bini berz, qiri u nali kotin şarê veyveyi ser. Zaf gering in wext dı şarê veyveyi coş benu u xeyli tıfing, demaçı teqnêni. Cer ra cuwar, her ca ra vengê tıfingan yenu eşnavıtış.

“Veyvan ma dı cayê ciniyan u camerdan ciya bı. Camerd nêşini cayê govendê ciniyan, cini zi nêamên cayê govendê camerdan...Ma Dımiliyan miyan dı, hetê cini u camêrdi nêkewtên pê dest u piya kay kaynêkenê.”¹⁵ Cini u camerd yewbinan dest nêkotin, wırdi piya govend nêkerdin. Ciniyan bênatê xu dı, camerdan bênatê xu dı govend nêyni ru. Feqet ciniyan miyan dı hetê merdımati ra kamı zoma ra nızdi bibi; mesela wayê zomay, pırıkê zomay, ‘em u xalê yı, dadiyê yı, niyâjê yı yan zi xalciniyê yı rêy rêy ameni miyanê camerdan u yını dı govend girowtini. Veyve dı piyorê merdımanê zoma u piyorê merdımanê veyv cayê xu gurêtin. Nızde 40-50 serr cuwaver dı rojê veyveyi yew fistun niyuz çarşefa rengin dêyni veyv ra, çend hebi zerdi kerdini yê mıl, xemılneñi u pêy yew çit-luaçika rengin zi riy veyv retivnêyni. Wextog xemılneyişê veyv bıqedyêni, merdımanê zoma; cini, camerd, qij pa yew astor yan zi bergira xemılneyişê şini veri beri veyv. Eg zımıstan bı, vor bıvareni astor nêşuxulyêni, herındê astor dı veyv pêy tawıkan ardini.

*“Eger veyvi cayê do duri ra biyarê vanê, bı estor, bergir u qatırana şırê biyarê. Eger miyandê dewda xo ra, yan ji sukda xo ra biyarê bı lingana şınê anê. Eger sukê ra biyarê sukna, veri a veyva xo bı qamyon, texsi yan ji bı otoboza anê a sukda xo dı key sınaşnayande ey dı, yan ji key merdımandê xo bı ca kenê u bahdo bı şêliga (şêligdê veyveyiya) şınê çiyê cı yê veyveyi danê pıra, surika cı ancenê cı ser, cı rê veyve kenê u anê.”*¹⁶

Zoma bışêni verê keyi veyv; bıra, way niyuz yew merdımanê veyv, veyv kerdini pey beri, zomay ra “xelê pey bêri” waştini. Kam veyv kerda pey bêri se zoma ra vatên: “hetan tı xelê mı nêdi, ez veyv nêdumı tu.” Merdımanê hetê veyv çita go bıwaştên, zoma gerika bıdêyni cı.

Zoma, wexto gı veyv bıardêni veri bêri keyi xu, dadi yan zi wayê zoma yew xılê awk (kuzik awk-dieza), yan zi yew şuşê awk keyeyi babi veyv ra ardini, verê linganê yê dı nêni ru, veyv zi payê xu deyni pırı u şıkitin. Wexto verin dı zi yew koçık a darin ardini verê linganê veyv dı nêyni ru. Veyv zi payê xu dêyni koçık rı. Eg koçık bışıktên, şari vatên ma veyv hol a, cihat a;

¹⁵ Koyo Berz, Vinayeni, Waştena Keynekı Veyvi u Veyve, Kormışkan (Zıwan u kulturê Zazayan), Amor:2, Stockholm, 1995, r. 39

¹⁶Koyo Berz, Kormışkan, b.d, r. 40

eg koçık nêşıkîten, o wext zi vatên ina veyv xıraw a, hol niya. Dıma pêy yew merdımê zoma zi şeker, eskij niyuz liblibê eştini sarê veyv ser, qijan zi dêyni ariye.¹⁷

“Sewreg dı zi in ‘edeti ma şuxulyên. Uca dı zi helag veyv beni zeri sêr bon ra şeker, liblibê, guaz, eskij, fındıq, fıstıq erzeni sêr yê. Veyv yew kuzik awk duna ‘erd rı şıkna. Zewna zi yew henar duni veyv dest u veyv a ya henar vêr ber dı duna ‘erd rı, henar bena vıla. Dıma pê du ‘a keni veyv beni zeri.”¹⁸

Bajyê cini u keyneki, veyv bêni miyan yew wadı, seri yew sandalı dı nışnêni ru, dormalê yê dı binêna govend kay keni. Dıma pêy hemı meymanê veyveyi, zewacê veyv u zoma bımbarık keni, keye ra vejani teber, beni vıla. Verê veyv dı yew cini, verê zoma dı zi yew embaz/heval monenu. Ina cini u embaz gerika zewıcnayî bibêni. Çunki ini wird heman zi derheqê “şewê zifaf” (şewa pey perdi) ser veyv u zoma yı şıret kerdini, ‘usul ina şew ser melumat deyni yını. Ayê ra rolê ina cini u embaz gelêk muhim bi. Bajyê zoma u veyv têyna mendini, ina şew piya viyarnêni.

Veyv, nızdê yew hefte zeri dı mendini, teber nêameni. Wexto ki hırı-çahar roj bıviyertêni niyuz yew heftê veyv bıqediyêni, merdımânê veyv amêni ziyaretê yê. Çend rojana dıma zi, veyv şini keyeyê dadi u babi xu, lew nêyni yını destan. Ma ını ziyaret vêrin ra vani “zêyî” yan zi “rı”.

Inkêy, ini serranê peyinan dı (2000 ra nat) veyveyê ma zafın ra eywonê veyveyi (dügün salonu) dı niyêni ru. Ayê ra kultur, ‘edet u toreyê ma yi zewac zaf bedıliyêyi yan zi wertı ra dariyeyi we.

1.10. Rı (Zeyı)

Rojê zifaf ser ra çend roj bıviyêri, dadi-babi yê veyv ameni ziyaretê yê. Dadiyê veyv; pêy ronê dıwar, helaw potini u xu dı tê berdini. Dıma pêy zi veyv, nızdê yew hefte zeri dı mendini. Ini roj bıqediyêyni ‘edet u ‘usul gueri, yew-dı hefteyêk niyuz nızdê yew aşm dıma zi veyv, şini vinayışê/ziyaretê dadi-babi xu. Pa veyva, zoma zi şini lew nêyni destê vıstorı u vısturiyê xu. Ini ziyareto verin ra vajyeno “rı/zeyı”.

Ini wext ra dıma, hewê ‘ewil, hetê zoma u veyv ra kam biamêni keyeyê yını, ‘edetan gueri gerika xelê veyv xu dı tedı bıyarı. Veyv zı wextog meymani ameyê keyê yê, yın ri çeyiz xu ra yew barey çi (papik, çit, loçik, secdê usi.) dêyni cı.

1.11. Cera Biyayış

Kulturê ma Zazayan dı, yew camerd rêy rêy dı-hırı ciniyan dı zi zewac kerdini. Pılan ma verinan miyan dı zaf ciniyan dı zewac normal hesibyenu. Ma Çolig dı kamo yew extiyar ra pers bıkerı; eşkenu ını qeydı, zaf ciniyan dı zewıcnayê embazan yan zi merdımın xu ra çend numuneyan

¹⁷Qısêkerdış: Gürcü Bayar, b.d

¹⁸http://www.sivereknet.com/siverekte_dugun_ve_evlilik.html

ma ri bumarı. Hema ra zi zaf dewan, bajaranê mıntıqê ma dı yew camerd eşkenu çend ciniyan dı bızewic. Yew camerd dı-hırı gering bızewic, a ciniyê camerdi beni ‘wesni’ yew binan.

Yew camerd çı sebeban ra dı-hırı ciniyan dı zewicyenu? Ma mı su‘al yew camerd ra pers bıkeru, ma ri çend sebeban umarenu. Ini sebeban ra çend hebi mı qeydeyê:

-Ya ciniyê camerd qısır a, camerd qayilu neslê xu dewam bıkeru

-Ciniyê camerdi bımerı yan zi yew nıwêşiya gıron tedı bıvêju, camerd gêrenu xu ri yew sermunê keyi bıyarı.

-Camerd dewlemend bıbêni, mal u mulkiyeti yı zaf bıbo, bıwazı keyfi ser zewicyenu

-Şeri‘at dı yew camerd eşkenu çahar gering bızewic.

‘Edetan ma dı camerd yew sebebo zaf muhim çiniye bı, ciniyê xu nêverdeno, cera nêbenu. Medeni huquqê Awrupa dı yew cini êşkera camerdê xu verd, marê xu berz. İnı ‘usul rêy rêy miyanê Tırkan dı zi şuxulyenu, ma cerıbnêni, vinêni. Yew binan dı zewıcnayi cini u camerdi helagı nêşkê yew binan dı zewac bıviyarni, şini resmi mu‘amelê xu ani war. İnı heq diyayo ciniyan zi. Feqet kulturê ma dı yew çiko muhim zi ino ki, cini nêşkera camerdê xu bıverdu, İnı qeydı yew heq, cı nêdiyo. Yew istisnayê mı xusus esto.. Eg miyerdê cini, bışêni yew welat o gêrib u tı ra nızdê heşt-des serran yew xeber nêyorı (ho goni yan zi merdo, belu niyu) marê a cini camerd ra kuweno. Camerd wextog ciniyê xu verda, tı ra cera bı, heqê cini (çita go serı dı mare bıno) peyser dano cı.

“Kırmancanê suniyan de qeydeyi unca goreyê huquqê islami yê. Kitabê inan de kese vato, yi wini kenê. Suniyan de zaf ciniyan de zewac normal o. Merdim ke biwazo reyna bizeweciyo, lazim niyo ke ciniya xo ya verêne ra cêra bıbo. Her diyine de ki zeweciya maneno. Wexto ke cêra bı ki qeydeyanê islami gore cêra benê.

Yê elewiyan de ki, yew ke biwazo cêra bo, xebere dano piri, pir yeno cemaet keno. Her di hetan goş dano. Kam heq o, kam neheq o, qerar dano cı. Yan cêra keno yan zi ano gurê. Elewiyan de cêrabıyayış zaf rehet niyo. La wexto ke luzimiye bıye ki cêrabenê.”¹⁹

2. Terminolojiyê Zewac u Veyveyi Ra Çend Numunê

Tiya dı çekuyê ki seramoniyê veyveyê Zazayan dı yeni şuxulnayış, menayê inan eşkera bıyu.

Bacınax (Hevling): Miyerdê dı wayan, yew binan rı bêni bacınax.

Balduz: Wextog yew cini u camerd bızewiji, wayê cini, camerd ri bena *balduz*

Berbu: A cini ki rojê veyveyi dı veyv dı embazti kena u veyv xemılne, ayê ra vajyeno *berbu*.

Berdel: Dı keyê benatê xu dı cini bıdı yewbinan; yanê cini bıdı u vera o keyı ra yew cini bıwazi, mı zewacı ra vajyeno *“berdel”*. A cini ki bıyi *“berdel”* ê yewbinan inan ra vajyeno *“berdeli”*.

Bexşiş: Kê gı zoma veyv geno benu keyê xu, tayi xort yan zi qiji, reyı bırnêni u zoma ra qêy akerdış reyı miqdarêk pere wazêni. Ma mı pere ra vani bexşiş.

¹⁹ Nadire Güntaş Aldatmaz, *Folklorê Kırmancan (Zazayan /Kırdan / Dımiliyan) Ser o Cıgêrayışê, Tezê Masteri, Mêrdin 2013, r. 90*

Bıracini: Wextog yew cini u camerd bızewij, bırayê camerd “veyvê” xu ra vani “biracini”.

Bırazuma: Wextog yew cini u camerd bızewij, bırayê camerd cini rı beno “*bırazuma*” yan zî “*vıstorı*”.

Cıyez Ravıstış: Cıyêz terafê keynek, semêdi vinayışê merdımanê zomayı rı yeno ravıstış (teşhir kerdiş) ma mı waziyet ra vani cıyez ravıstış.

Cıyez (cêz): Çi kî semêdi veyv (cini) yenu êrnayış u hedrı kerdiş, ma tı ra vani cıyez.

Deyirbaz/Dengbêj: Merdım ki rojê veyveyi dı deyiran, lawıkan, kılaman vanı, ma mı merdıman ra vani deyirbaz/dengbêj. Veyveyê Zazayan-Kırdan bêveng u bêmusiki nêbenu; muheqeq yew deyirbaz u dengbêj ca genu u ca yê veyveyi kenu şa,

Gorım: Wextog yew cini u camerd bızewiji, wayê camerd cini rı bena “gorım”.

Govend: Zıwanê Tırki dı tı ra vani “halay”. Rojê veyveyi dı govendgırewtox-govendger pêy lawıkan u deyiran govend kaykeni. Delilo, gırani, yewling, diling uab.

Govendgırewtox/Govendger: Rojê veyveyi dı meyman ki govend gêni, inan ra vajyeno govendgırewtox yan zı *govendger*.

Heqê Şiti (Qalın): Wextog dadiyê keynek, keynê xu bîdên zomayı, guerê ‘edet u kulturê ma luzumiyê xu gueri perê niyuz herındê peran dı zewna çi keyê laceki ra waştini, ay ra vajyeno qalın yan zı heqê şiti.

Marı: Sundê zewac. Inı wecibê şeri‘at gereka verniyê şewê zıfaf dı biyer ca. huzurê yew mela yan zı şêx dı u şeri‘at gueri, verniyê dı şahadun dı mı qaide yenu ca.

Mold (mewlud-nanê veyveyi): Rojê veyveyi peyin dı, waharê veyveyi vendenu merdıman u cırananê xu yew molid (mewlud) danu wendış. Badi molid dıma wer danu meymananê xu. Inı wer sêy yew ziyafetêko, kulturê ma dı çı wer estu (sorin, mastıwa, kuftê, pilaw, qavurma uab.) yeni potış. Ma mı wer ra vani nanê veyveyi.

Numal: Keyna u lacek ki newı zewiciyê, yew keyeyo newı rafını u hedrı bıkeri şiyêri cı, inan ra vajyeno “*numal*”.

Qasud: Merdım ki şar u meymanan dawetê veyveyi kenu, ini ra vajyeno “qasud”. Yew wazifê qasud zı benatê keyê keynek u keyê lacek dı xeberan berdiş u ardiş o.

Remnayışê Keyna: Keynek u lacek yewbinan bıwaştên u zêrr bıkotên yewbinan, feqet dadi u babiyê keynek, yê lacek nêdeyni o wext lacêk keyna remnêni. Remnayış dı gereka rızê keynek bıbo.

Rı (Zeyı): Zewacê veyv Serra çend roj bıviyêru, dadi-babiyê veyv şini ziyaretê yê. Bajyê zı veyv, ‘edet u ‘usul gueri yew-dı heftıyêk şına vinayışê dadi-babi xu. Inı ziyareto verin ra vajyeno rı/*zeyı*.

Şerbet u Şirini: Rojê nişuni u rojê veyvı dı meymanan ra şerbet u şirini yena ikram kerdiş.

Şewa heni: Şewa ki destê veyv u zoma heni beno, a şew ra ma vani *şewa heni*. Yew şewa verê roj veyveyi dî, destê zomay u veyv heni benu.

Şewa pey perdi: Şewa verina ki zuma u veyv piya viyarnêni, ina şew ra vajyenu şewa pey perdi. Yani Şewê zifaf, gerdek.

Şoşman: A merdım ki şewê zifafi dî rêberiyê zoma keno, ay ra vajyeno *şoşman*.

Veyv: Yew lacek u keynek bızewiji, hetê keyê laceki keynek ra vani veyv.

Vistori/Vistewri: Yew keynek u lacek bızewiji, babi keynek benu vistorê lajêk u babi lacêk zi benu vistorê keynek. Keynek, bırayanê zomay ra zi vana vistori.

Visturi/Visturi: Yew keynek u lacek bızewiji, dadiyê keynek bena vısturiyê lacêki u dadiyê lacek zi bena vısturiyê keynek.

Waşti: Yew keyna hetê yew laceki ra biyer heskerdiş yan zi zêrr kotış, eg rızê keyna zi estu a keyna bena waştıyê ay laceki.

Xelê mund gırıdayış: Wexto ki zoma şino veyv genu, keyê dadi ra vejenu, bırayê veyv mundê veyv gırıdano, feqet ını semed ra zoma ra pere wazeni. Ma ını pere ra vani “xelê mund gırıdayış”.

Xelê pey beri: Wexto ki zoma şino verê keyê veyv, veyv bıgeru; bıra, way niyuz yew merdımê veyv, veyv kenu pey beri, veyv nêdanu u zoma ra “xelê pey beri” yani pere wazenu.

Xınami: A keye ki keyna bıdı yan zi keyna bıyari, benatê wırd hetan dı merdımati peyda bena; dadi-babi keyna u dadi-babi lacek (wırd terefi) beni xınamiyê yewbinan u ina merdımati ra zi vajyeno xınamıtiye. Zıwanê Tırki dı xınami ra vani “dünür”.

Zoma: Yew lacek u keynek bızewiji, hetê keynek lacek ra vani zoma.

3. Zazaki Dı Ferhengêkê Merdımati (Zazaki-Tırki)

Tiya dı zi ferhengêkê zewac, veyve u merdımati ameyo hedrı kerdış.

Ap-Dat: Amca

Babi-Pi: Baba

Bıra Pil/kek: Ağabey

Bıra Qıj: Küçük Kardeş

Bıra: Erkek Kardeş

Bırarza: Yeğen (Erkek Kardeşin Oğlu)

Cêri: Elti

Cini: Kadın

Ciran: Komşu

Camerd: Erkek

Dadi-May: Anne

Dedkêna: Amca Kızı

Deza: Amca Oğlu

‘Em: Hala

‘Emkêna: Hala Kızı:

‘Emza: Hala Oğlu

‘Ezew: Bekar

Gede-Qıj-Tut-Hul: Çocuk

Gerguş: Bebek

Gorım: Görümce

Kal/kalık-Bapir-Pir: Dede

Kêna-Keyna: Kız

Keye: Aile

Lac: Erkek Çocuk

Merdım: Akraba

Merdımiye: Akrabalık

Miyerdı: Koca

Niyaj-Apcini: Amca Karısı

Pilê Keyi: Aile Büyüğü

Pirik-Dapir: Nine

Tuern-Torn: Torun

Embaz-Heval: Arkadaş

Veyv: Gelin

Vıstewrı: Kayınbirader

Vıstorı-Vıstewrı: Kayınbaba

Vısturi-Vısturi: Kayımanne

Viya: Dul

Warkena: Yeğen (Kız Kardeşin Kızı)

Warza: Yeğen (Kız Kardeşin Oğlu)

Way: Kız Kardeş

Wesni: Kuma

Waya Pil/Wakê: Abla

Xal: Dayı

Xalcini: Dayı Karısı

Xalê: Teyze

Xalekêna: Teyze Kızı

Xalkêna: Dayı Kızı

Xalza: Dayı Oğlu

Xaleza: Teyze Oğlu

Xuert-Xort: Genç

Zewac: Evlilik

Camerd zewijnayı: Evli Erkek

Ciniya zewıcnayı: Evli Kadın

Dumri: Üvey Anne

Xınami: Dünür

Zuma: Enişte-Damat

Kılmuştayı

- b.d: bonê diyar (yukarıya bakınız)
bn.: bonê (bakınız)
e.n.v: esero namê yi viyert (yukarıda adı geçen eser)
r.: rıpel (sayfa)
uab.: u ay bini (ve diğerleri)
usi.: u sêy inan (ve bunlar gibi)

T.R.: Tarixê Resayîşi (erişim tarihi)

ÇIMEYİ

Çopuroğlu, Y. Cemalettin, “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I: Düğün Öncesi” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, sayı: 2, Elazığ, 2000

Espar, J.İhsan, *Tani estaniki u deyirê ma*, Weşanxaneyê Vateyi, Payiz, İstanbul, 2004.

Gökalp, Ziya, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1992.

Güler, Ali, “Cumhuriyet Öncesinde Aşiret Aileleri” *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C. I, Ankara, 1992.

Güntaş Aldatmaz, Nadire, *Folklorê Kırmancan (Zazayan /Kırdan / Dımiliyan) Ser o Cıgêrayişê*, Tezê Masteri, Mêrdin 2013.

Kaşgarlı Mahmut, *Divanü Lügat-it Türk* (Haz. B. Atalay), C. III.

Koyo Berz, Vinayeni, Waştêna Keynekı Veyvı u Veyve, Kormışkan (Zıwan u kulturê Zazayan), Amor:2, Stockholm, 1995.

Mela Mehmudê Bazidi, *Adet u Rusumatnameyê Ekradiye*, Weşanxaneyê Lis, Diyarbekir, Tirmeh 2010.

Veroj, [Seid, Termînolojiya Waştîşê Cini u Veyve](http://www.kovarabir.com/tag/kird/), Kovarabir, (<http://www.kovarabir.com/tag/kird/>), T.R. 02/10/2013, seat:14.00

http://www.sivereknet.com/siverekte_dugun_ve_evlilik.html, T.R. 20/10/2013, seat:13.00

<http://www.angelfire.com/country/cemisgezok/culture/tradition/marriage.html>, T.R. 23/10/2013, seat:13.00

Gürcü Bayar, dewê Çolig Şirnan (Sudüğünü/Sancak) ra wa, ciniyê keyi ya, wendiş-nuştîş nêzona, serrê yê: 55, (Tarixê qısêkerdiş: 03 Tışrin verin 2013)

Saime Bor, dewê Çolig Wısfun (Aşağı Akpınar) ra wa, ciniyê keyi ya, wendiş-nuştîş nêzona, serrê yê: 60, (Tarixê qısêkerdiş: 20 Tışrin verin 2013)